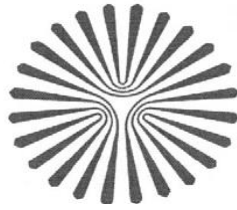

دانشگاه پیام نور

دانشکده: علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته: تاریخ ایران دوره اسلامی

گروه: تاریخ

عنوان پایان نامه :

(بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی همدان از جنگ

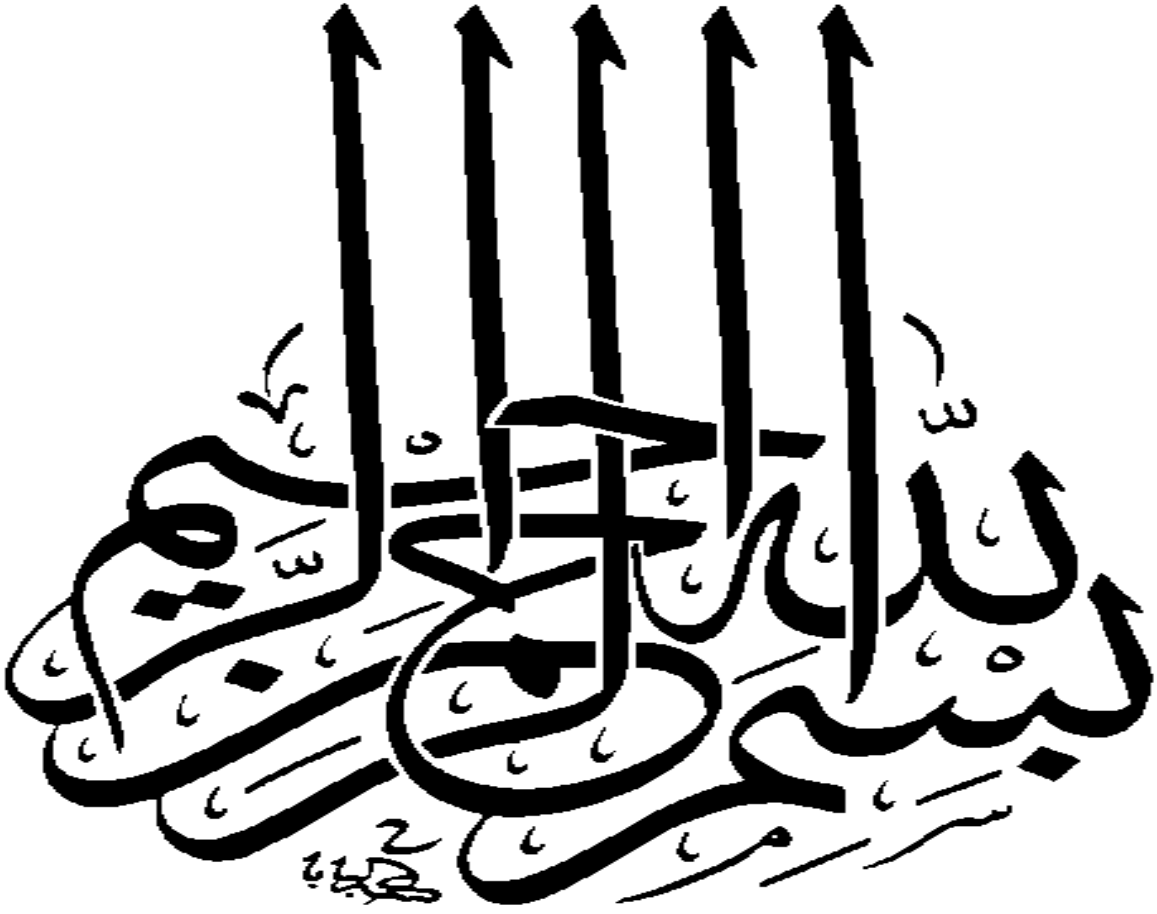
جهانی اول تا کودتای ۱۲۹۹ هجری شمسی)

استاد راهنما : دکتر علیرضا علی صوفی

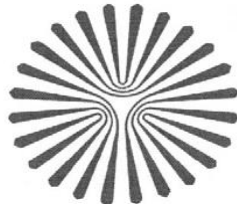
استاد مشاور : دکتر عباس زارعی مهرورز

نگارش: باقر ملکیان

ماه و سال: آذر ۱۳۹۱

دانشگاه پیام نور

دانشکده: علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته: تاریخ ایران دوره اسلامی

گروه: تاریخ

عنوان پایان نامه :

(بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی همدان از جنگ

جهانی اول تا کودتای ۱۲۹۹ هجری شمسی)

استاد راهنما : دکتر علیرضا علی صوفی

استاد مشاور : دکتر عباس زارعی مهرورز

نگارش: باقر ملکیان

ماه و سال: آذر ۱۳۹۱

گواهی اصالت، نشر و حقوق مادی و معنوی اثر

اینجانب باقر ملکیان دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۹ مقطع کارشناسی ارشد رشته تاریخ ایران دوره اسلامی گواهی می‌نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته‌ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده‌ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می‌دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

دانشجو تأیید می‌نماید که مطالب مندرج در این پایان نامه (رساله) نتیجه تحقیقات خودش می‌باشد و در صورت استفاده از نتایج دیگران مرجع آن را ذکر نموده است.

نام و نام خانوادگی دانشجو باقر ملکیان

تاریخ و امضاء

اینجانب باقر ملکیان دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۹ مقطع کارشناسی ارشد رشته تاریخ ایران دوره اسلامی گواهی می‌نمایم چنانچه براساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب، و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب، و ... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

نام و نام خانوادگی دانشجو باقر ملکیان

تاریخ و امضاء

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می‌باشد.

ماه و سال: پائیز ۱۳۹۱

تقدیر و سپاس

به مصداق ((من لم یشکر الخالق لم یشکر المخلوق)) بسی شایسته است از استادان فرهیخته و فرزانه، استاد راهنما جناب آقای دکتر علیرضا علی صوفی، استاد مشاور جناب آقای دکتر عباس زارعی مهرورز، و مدد رسانی جناب آقای مهدی محمدی؛ که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و با راهنمایی‌های دلسوزانه خود در پدید آوردن این پایان‌نامه مرا یاری رسانده‌اند، سپاس و تقدیر و تشکر فراوان می‌نمایم و از خداوند متعال برای این سروران و عزیزان بزرگوار سلامتی و توفیق روزافزون در تمام مراحل زندگی خواستارم، و شکر خداوند متعال را به جای آورده که توفیق نصیب من کرد تا این پایان‌نامه را به پایان برسانم.

تقدیم

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

با درود بر روح پرفتوح پدر بزرگووارم و سپاس بیکران بر همدلی و همراهی و همگامی مادر دلسوز و مهربانم که در تمام مراحل زندگی با صبر و پشتیبانی خود مرا یاری رسانده است و امید موفقیت را در من زنده نگاه داشته است.

چکیده:

جنگ جهانی اول نقش مهمی در تاریخ ایران و از وقایع سرنوشت‌ساز تاریخ معاصر کشورمان است. برای روشن شدن زوایای تاریخ کشور ناگزیر از بذل توجه به تواریخ محلی و منطقه‌ای هستیم. در این پایان‌نامه با روشی توصیفی - تحلیلی به بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی همدان از جنگ جهانی اول تا کودتای ۱۲۹۹ش (۱۳۳۸ - ۱۳۳۳ق / ۱۹۱۹ - ۱۹۱۴م) می‌پردازیم. همچنین سعی بر این شده است که نگاهی به اوضاع و شرایط این خطه از کشورمان بین سال‌های ۱۹۱۰م تا ۱۹۲۰م داشته باشیم. جنگ جهانی اول شرایط نامساعدی برای مردم این منطقه پدید آورد و باعث شد تا تأثیر روانی نامطلوب، خسارت فراوان مالی و جانی و در کل خاطره تلخی برای مردم این سامان برجای بماند. در این پژوهش سعی بر این شده است که تأثیرات جنگ جهانی اول بر دیار همدان، مقاومت‌ها، بیگانه‌ستیزی‌ها، اقدامات و مبارزات مردم علیه بیگانگان، نقش خوانین و ملاکین در طی این دوره، نقش روحانیون، مشروطه‌طلبان، روشنفکران، فرهنگیان و آزادی-خواهان بعد از مشروطیت و در زمان جنگ در دفاع از مردم و مبارزه با دول متخاصم، ظلم و ستم کشورهای روس و انگلیس در نابسامانی اوضاع منطقه و به‌وجود آوردن قحطی که باعث مرگ بسیاری از مردم این سامان گشت، و حوادثی که بر مردم و منطقه رفته است را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

کلید واژه:

اوضاع سیاسی، اوضاع اجتماعی، اوضاع اقتصادی، اوضاع فرهنگی، جنگ جهانی اول، همدان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ذ	پیشگفتار.....
۱	مقدمه.....
فصل اول: کلیات طرح	
۱۲	۱-۱- تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق.....
۱۲	- طرح مسأله.....
۱۲	- بیان مسأله.....
۱۲	- سوال اصلی.....
۱۳	- سوالات فرعی.....
۱۳	۱-۱-۲- سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....
۱۴	۱-۱-۳- فرضیه‌ها.....
۱۴	- فرضیه اصلی.....
۱۴	- فرضیه فرعی ۱.....
۱۴	- فرضیه فرعی ۲.....
۱۴	۱-۱-۴- اهداف.....
۱۵	۱-۱-۵- روش انجام تحقیق.....

- ۱۵..... روش و ابزار گردآوری اطلاعات
- ۱۵..... روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
- ۱۵..... ۱-۱-۶- مشکلات تحقیق
- ۱۶..... ۱-۱-۷- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق
- ۱۶..... ۱-۲- شناسایی منابع و مآخذ منتخب
- ۱۷..... - منابع داخلی
- ۲۰..... - منابع خارجی
- ۲۲..... - اسناد و گزارش‌های مربوط به دوران جنگ
- ۲۵..... ۱-۳- جغرافیای همدان
- ۲۶..... - زندگی عشایری
- ۲۸..... - پیشینهٔ اوضاع اقتصادی همدان
- ۳۲..... - کشاورزی و صنعت
- ۳۳..... - تجارت
- ۳۵..... پیشینهٔ فرهنگی همدان

فصل دوم: همدان در آستانه جنگ جهانی اول

- ۳۸..... ۲-۱ اوضاع سیاسی - اجتماعی
- ۳۸..... ۲-۱-۱- شورش سالارالدوله در همدان

- ۸۱ - مدرسه علمیه دامغانی.....
- ۸۲ - ۲-۴-۲- مدارس نوین.....
- ۸۳ - ۲-۴-۲-۱- مدارس خارجی.....
- ۸۷ - ۲-۴-۲-۲- مدارس ایرانی.....
- ۸۷ - مدارس دولتی.....
- ۸۸ - مدارس غیر دولتی (ملی).....
- ۸۸ - مدارس اقلیت‌های دینی.....
- ۸۹ - ۲-۴-۳- مدارس قدیمی و معتبر همدان.....
- ۹۶ - ۲-۴-۴- چاپخانه‌ها.....
- ۹۷ - ۲-۴-۵- مطبوعات.....
- ۹۸ - روزنامه الفت.....
- ۹۸ - روزنامه بلدیة.....
- ۹۹ - روزنامه همه‌دان.....
- ۹۹ - روزنامه سعادت.....

فصل سوم: همدان در دوران جنگ جهانی اول.....

- ۱۰۲ - ۲-۱- اوضاع سیاسی - اجتماعی.....

- ۱۰۲.....۳-۱-۱- طبقات سیاسی - اجتماعی شهر.....
- ۱۰۷.....۳-۱-۲- طرفداران روس و انگلیس و فعالیت آنها در همدان.....
- ۱۱۰.....۳-۱-۳- طرفداران آلمان و عثمانی و فعالیت آنها در همدان.....
- ۱۱۵.....۳-۱-۴- حکومت موقت در همدان.....
- ۱۲۱.....۳-۱-۵- تهاجم قوای روس به همدان.....
- ۱۲۲.....۳-۱-۵-۱- واقعه‌ی مصلا‌ی همدان ۱۲ محرم ۱۳۳۴ق.....
- ۱۳۲.....۳-۱-۶- حضور انگلیسی‌ها در همدان.....
- ۱۳۹.....۳-۱-۷- حضور نیروهای عثمانی در همدان.....
- ۱۴۵.....۳-۱-۸- فعالیت و حضور آلمان‌ها در همدان.....
- ۱۵۳.....۳-۲- اوضاع اقتصادی.....
- ۱۷۰.....۳-۳- اوضاع فرهنگی.....
- ۱۷۰.....۳-۳-۱- نقش دموکرات‌ها و مبارزان(احزاب).....
- ۱۷۵.....۳-۳-۲- آشنایی با برخی از مبارزان و دموکرات‌های همدان.....
- ۱۷۵.....- موسی نثری.....
- ۱۷۶.....- آزاد همدانی.....
- ۱۷۷.....- عشقی.....

- ۱۷۹..... غمام همدانی
- ۱۸۱..... فریدالدوله گلگون
- ۱۸۱..... میرزا محمد علی خان کلوپ
- ۱۸۲..... مدنی (مترجم نظام)
- ۱۸۳..... سالار لشگر
- ۱۸۳..... هاشم خان فریدالملک همدانی
- ۱۸۴..... محمد علی خان فرید الملک
- ۱۸۵..... احسان الله خان
- ۱۸۵..... ۳-۳-۳- فعالیت و ویژگی های فکری و سیاسی روحانیون و علمای شهر
- ۱۸۸..... ۳-۳-۴- آشنایی با برخی از روحانیون و علمای همدان
- ۱۸۹..... شیخ محمد باقر بهاری
- ۱۹۰..... برهان المتکلمین
- ۱۹۱..... سید محمد طباطبایی
- ۱۹۱..... حاج میرزا عبدالوهاب
- ۱۹۱..... ۳-۳-۵- مطبوعات و نشریات دوران جنگ جهانی اول
- ۱۹۲..... ۳-۳-۵-۱- ویژگی نشریات و جراید این دوره
- ۱۹۵..... ۳-۳-۲- اکباتان دوم

۱۹۶.....۳-۳-۵-۳- اکباتان نامه عشقی.....

۱۹۷.....۳-۳-۵-۴- اتحاد.....

۱۹۸.....۳-۳-۵-۵- عصر انقلاب.....

۱۹۹.....۳-۳-۵-۶- تازه ایران.....

۲۰۰.....۳-۳-۵-۷- افسانه.....

۲۰۱.....۳-۳-۵-۸- قرن بیستم.....

فصل چهارم: اوضاع همدان از پایان جنگ جهانی اول تا کودتای ۱۲۹۹ش.....

۲۰۴..... بررسی اوضاع همدان پس از جنگ جهانی اول تا کودتای ۱۲۹۹ش.....

۲۰۵..... ۴-۱- رضاخان و حضور او در همدان.....

۲۰۸..... ۴-۲- سپهبد احمد خان در همدان.....

۲۱۰..... ۴-۳- احمد شاه در همدان.....

۲۱۳..... ۴-۴- رضاخان سردار سپه در تکاپوی رسیدن به تاج و تخت.....

۲۱۷..... ۴-۵- اوضاع اقتصادی و فرهنگی همدان پس از جنگ.....

۲۲۱..... نتیجه گیری.....

۲۲۶..... منابع و مآخذ.....

۲۳۴..... ضمائم.....

پیشگفتار:

قرن بیستم را باید دوران بیداری ایرانیان و شرکت فعالانه آنان در زندگی سیاسی دانست. انقلاب مشروطه و سال‌های مبارزه ۱۲۹۰- ۱۲۸۴ ه.ش/ ۱۹۱۱- ۱۹۰۵ م کوششی بود که ایران را از راه نیمه استعماری بازگرداند. در این موقع نفوذ بیگانگان و خودسری ایلات و گردنکشانانی که از سال‌ها به این طرف در گوشه و کنار دعوی حکمرانی می‌کردند، کار خرابی کشور را به جایی رسانید که به هیچ وجه امید نجات نبود.

مقارن همین خرابی‌ها و تیره‌روزی‌ها بود که جنگ بین الملل اول آغاز گردید. در بررسی آغاز جنگ جهانی اول آنچه که عنوان شده است زیاده‌خواهی کشورهای اروپایی موجب بروز این جنگ بزرگ گردید. قدرت‌های روز اروپا که به دو جبهه متفاوت از یکدیگر در مقابل هم صف‌آرایی نموده بودند با یکدیگر درگیر و سایر کشورهای دیگر را نیز وارد معادلات سیاسی و نظامی خود نمودند. کشورما، ایران نیز به دلیل موقعیت استراتژیکی خود در این معادلات ناخواسته وارد گردید. قدرت‌یابی آلمانی‌های نوظهور و کسب مناطق تحت سیطره از سوی آنان موجب تکدر خاطر روس و انگلیس را فراهم نمود. از سوی دیگر کشف انرژی مطرح جهانی، یعنی نفت مزید بر علت گردید و بدین ترتیب دو قدرت مطرح طی یک قرارداد مخفیانه‌ای ایران را بین خود براساس قرارداد ۱۹۰۷ تقسیم نمودند و براین اساس قبل از شروع جنگ جهانی مناطق تقسیم شده را به تصرف خود درآوردند.

تهاجم نیروهای بیگانه به ایران در سال‌های اولیه مشروطه صورت پذیرفت، دوران التهاب انقلاب از یک سو، و وقوع جنگ جهانی اول و اشغال کشور از سوی دیگر موجبات بروز مشکلات عدیده‌ای را برای سرزمین ما در بر داشت. براساس آمار غیر رسمی بین سال‌های ۱۹۰۷ تا ۱۹۱۹ انگلیسی‌ها بالغ بر میلیون‌ها نفر از هم- وطنان ما را قتل عام نمودند.

انقلاب مشروطیت که بارغ‌های امید را در بین ایرانیان ایجاد کرده بود با اشغال کشور به یاس و ناامیدی سوق داد و بسیاری از معادلات سیاسی، سیاسیون و روشنفکران را با اشغال کشور توسط دو قدرت جهانی- روس و انگلیس - برهم زد. البته ناگفته نماند که مقاومت‌هایی از سوی ایرانیان در نقاط مختلف صورت

پذیرفت، اما بنا به دلایلی، این مقاومت‌ها چندان با اقبال روبرو نگردید و شکست این حرکت‌ها عملاً زمینه‌ساز تشکیل دولت مستبد توسط رضاشاه را فراهم نمود.

در پی اشغال کشور در طی دوران جنگ جهانی اول، مناطق مختلف ایران از جمله همدان نیز از این واقعه بی‌تاثیر نمانده و ضربات جبران‌ناپذیری را متحمل گردیدند. روس‌ها در پی پیشروی‌های خود و سرکوب انقلابیون، وارد این منطقه شده و تأثیرات بسیاری را در این منطقه از خود بر جای نهادند.

موضوع انتخاب شده توسط نگارنده در خصوص اوضاع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی منطقه همدان در طی دوره‌ی مشروطه و جنگ بین‌الملل اول تا تشکیل حکومت مستبدانه رضاشاه را دربرمی‌گیرد، که به عنوان یک تحقیق منطقه‌ای بشمار می‌آید. بررسی اوضاع منطقه همدان که در غرب کشور واقع شده و در مسیر راه تهاجمات روس‌ها در طی جنگ جهانی اول واقع گردید، در جهت شناخت بیشتر از شرایط حاکم بر ایران این مقطع حساس تاریخی است.

در جهت شناسایی اوضاع منطقه، ابتدا لازم دیده شد که ضمن بررسی اجمالی از اوضاع منطقه از دیر باز شود و سپس به دوره‌های اخیر رجوع گردد. بر همین اساس، منطقه همدان به دلیل شرایط خاص خود که از روزگاران کهن جزء مناطق مطرح در ایران بشمار می‌آید، لذا بدون شناخت اولیه از شرایط جغرافیایی و سیاسی و تاریخی نمی‌توان به بررسی شرایط وقت آن پرداخت، از این رو بررسی اجمالی از تاریخ کهن و دیرین این منطقه لازم و ضروری به نظر رسید. و سپس به وضعیت سیاسی و اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی منطقه در زمان مورد نظر پرداخته شده است.

مقدمه:

جنگ جهانی اول در حالی آغاز شد که آرشیدوک فرانسوا فردیناند، ولیعهد اتریش و هنگری به دست پرنزپ، تبعه اتریش و متکلم به زبان صربستانی، در ۲۸ ژوئن ۱۹۱۴ میلادی در سارایوو به قتل رسید، ولی ابتدا بیم اغتشاش عمومی بین المللی و جنگ عمومی نمی‌رفت. اما اتریش اعلام داشت که این قتل بر اثر اقدام حکومت صرب انجام شده است و به موجب یک التیماتوم شدید که به خودی خود اعلام جنگی بود جبران آن را از حکومت صرب خواستار شد. صربستان تقریباً به تمام خواسته‌های آن دولت تسلیم گردید. اما امتناع صربستان از پذیرفتن کامل تقاضاها از جمله مخالفت با پذیرفتن نمایندگان خارجی در خاک خود باعث گردید که بلافاصله دولت اتریش با وجود میانجیگری دولت‌های بزرگ، به صربستان اعلام جنگ داده و به بلگراد حمله کرد.

روسیه به حمایت از صربستان دخالت نمود زیرا روسیه در بالکان منافع بزرگی داشت که رجال آن کشور نمی‌توانستند سلطه اتریش را بر صرب اجازه دهند و آلمان نیز به حمایت از اتریش برخاست. بنابراین جنگ بین این کشورها حتمی بود، پس آلمان اقداماتی نمود که وقوع جنگ اجتناب ناپذیر گردید. جنگ به‌طور وحشت‌آوری اکثر ممالک عالم را گرفتار نمود و این عمل حمله آلمان به بلژیک بود. و این اقدام یعنی تجاوز به کشوری بی‌طرف، زیرا بلژیک ارتباطی به جنگ اتریش و صربستان نداشت و مایل بود که خود را بی‌طرف نگهدارد و بی‌طرفی آن کشور به وسیله کشورهای بزرگ اروپا تضمین شده بود و از جمله ممالکی که این بی‌طرفی را تضمین کرده بودند؛ فرانسه، انگلیس، روسیه، آلمان و اتریش بودند. اما با این اقدام یعنی تجاوز آلمان به کشور بی‌طرف، موجب مداخله انگلیس که در تردید به سر می‌برد گشت و به این ترتیب جنگ به قسمت بزرگی از اروپا سرایت کرد.

چند ناوشکن آلمانی که در اقیانوس آرام حرکت می‌کردند و در جنگی در سواحل شیلی فاتح شده بودند، به وسیله انگلیسی‌ها در اطراف جزیره فالکند نابود شدند.

سه ماه پس از آغاز جنگ جهانی اول، امپراتوری عثمانی به تشویق انورپاشا در کنار آلمان وارد جنگ شد. انور پاشا-وزیر عثمانی-باور داشت که عثمانی‌ها با پیوستن به آلمان در جنگ می‌توانند از تجزیه‌ی

امپراتوری خود جلوگیری کنند و چه بسا بخشی از سرزمین‌هایی را که در طول سالیان به ایتالیایی‌ها، روس‌ها، یونانیان، صرب‌ها و بلغارها باخته بودند باز پس بگیرند.^۱ در ماه نوامبر ۱۹۱۴ میلادی، عثمانی‌ها به کمک آلمانی‌ها وارد جنگ شدند و به این ترتیب صحنه نبرد به قاره آسیا و کشورهای غربی آسیا کشیده شد. در آسیا ژاپن به آلمان اعلان جنگ داد و کیائوچئو و تمام جزایر آلمانی اقیانوسیه را به تصرف درآورد. در بین‌النهرین قوای بریتانیا به همراه سربازان هندی به نیروهای عثمانی حمله برده اما این حمله به علت ناکافی بودن تجهیزات بریتانیا، قوای عثمانی را از میدان بدر نکرد.

در نوامبر ۱۹۱۴م روس‌ها در جبهه ارمنستان به پیشرفت‌هایی نائل آمدند و انگلیسی‌ها قوای به خلیج فارس فرستادند. نیروهای انگلیسی در نوامبر ۱۹۱۴م در بصره پیاده شدند و به سوی بغداد پیشروی کردند، این نیروها در تیسفون بر قوای عثمانی پیروز گردید، اما پس از تقویت نیروهای عثمانی در کوت‌العماره، نیروهای انگلیسی به محاصره آن‌ها درآمدند و بر اثر گرسنگی و فشار شدید به ناچار نیروهای بریتانیا در ۲۹ آوریل ۱۹۱۶م تسلیم شدند. چین نیز از ترس ژاپن به آلمان اعلان جنگ داد و به این ترتیب ژاپن و چین الحاقشان به متفقین از این نظر بود که به مستملکات آلمان در شرق دست اندازند، با این حال سال‌های اولیه جنگ توأم با پیشروی نیروهای آلمانی و تصرف برخی از کشورهای اروپایی و پیشروی قوای نظامی آلمانی‌ها در ابتدای جنگ بود.

جنگ در سال ۱۹۱۵م در اروپا با یک اتفاق عمده در حال جریان بود که مهمترین حادثه سال بود و این حادثه بروز نفاق و اختلاف در اتحاد سه‌گانه و ورود ایتالیا به جنگ علیه اتریش بود. در شبه جزیره بالکان بلغارستان وارد جنگ شد و به صرب‌ها که کشورشان از هر طرف مورد هجوم قرار گرفته بود حمله برد. در ارمنستان، روس‌ها با ترکان مشغول جنگ بودند و در همین موقع انگلیسی‌ها در عراق پیش می‌رفتند. در جبهه غربی با آنکه آلمانی‌ها گازهای خفه‌کننده‌ای به کار می‌بردند در تمام طول سال جنگ‌های شدیدی درگیر بود و تغییر قابل ملاحظه‌ای در اوضاع پیش نمی‌آمد.

^۱- اتابکی، تورج، ایران و جنگ جهانی اول (آوردگاه ابر دولت‌ها)، ترجمه حسن افشار، تهران، نشر ماهی، ۱۳۸۹، ص ۴۳

در سال ۱۹۱۶م ستاد کشورهای مختلف برای پایان دادن به جنگ طرح‌هایی تهیه می‌کردند، در جبهه غربی آلمانی‌ها به حمله شدیدی علیه وردن پرداختند و در جبهه شرقی، آلمانی‌ها پیشرفتی نکردند و روس‌ها به فرماندهی بروسیلوف به تعرض مشغول شدند. در بالکان، اتریشی‌ها، قره‌طاق (مونتنگرو) را گرفتند. پادشاه یونان کنستانتین به جانبداری از آلمان‌ها برخاست و این امر موجب مداخله متفقین و بروز اختلاف میان مردم شد. اردوکشی داردانل نتیجه‌ای نداد و متفقین از شبه جزیره گالی پولی بیرون رفتند.

در آسیا روس‌ها ارزروم را گرفتند ولی یک دسته از قوای انگلیسی که در کوت‌العماره به محاصره ترکان افتاده بود تسلیم شد. ترک‌ها در اردوکشی به کانل سوئز شکست خوردند. در آفریقا، کامرون به تصرف انگلیسی‌ها و فرانسوی‌ها درآمد. در این سال جنگ صورت دائمی به خود گرفته بود و پیش‌بینی پایان خصومت‌ها امکان نداشت و تلفات و خسارات‌های فراوانی بر ملت‌ها وارد شده بود.

جنگ در سال ۱۹۱۷م، در این سال در جبهه غربی ابتکار عمل در دست متفقین بود و در جبهه شرقی، روس‌ها ابتدا به پیروزی‌هایی رسیدند اما در ماه مارس انقلاب روسیه شروع شد در پطروگراد انقلاب فاتح شد و نیکلای دوم استعفا داد. حکومت سلطنتی از بین رفت و حکومت جمهوری به رهبری موقت پرنس لووف که به متحدین خود وعده ادامه جنگ را داده بود روی کار آمد، اما روسیه به زودی بر اثر حادثه انقلاب در آن کشور با آلمان به مذاکره پرداخته و پیمان متارکه جنگ را به امضاء رسانید.

این حوادث برای متفقین بسیار ناگوار بود اما چون آلمانی‌ها جنگ زیر دریایی را به شدت ادامه می‌دادند و با وجود اعتراض آمریکا به کشتی‌های بازرگانی آن دولت حمله برده، آن‌ها را غرق می‌کردند و دولت آمریکا ناچار در آوریل اعلان جنگ کرد. انگلیسی‌ها در عراق به ترک‌ها حمله برده، بغداد را متصرف شدند و در فلسطین نیز اورشلیم را گرفتند، به این ترتیب آلمان مستعمرات خود را از دست داد.

جنگ در سال ۱۹۱۸م، در این سال که روسیه مورد هجوم آلمانی‌ها قرار گرفته بود و همچنین بر اثر اغتشاشات داخلی، وضعی آشفته و پریشان داشت، حاضر به مصالحه شده و به امضای عهدنامه برست لیٹوفسک رضایت داد و از لهستان و کشورهای بالتیک و فنلاند چشم پوشید، اما در نهایت جنگ به سود

متفقین در حال پیشروی بود و با تسلیم و تصرف ایالات سرزمین آلمان در نوامبر ۱۹۱۸م آتش بس از سوی متحدین و متفقین اعلام گردید و گیوم دوم و تمام امرای آلمان از مقام خود کناره گرفتند و دولت آلمان عهدنامه متارکه جنگ را در یازدهم نوامبر امضاء کردند.

جنگ جهانی که چهار سال و سه ماه طول کشید و از لحاظ جغرافیایی محدوده وسیعی را شامل می‌گردید، با پیروزی دول متفق به پایان رسید، عده مقتولین جنگ بیش از هشت میلیون نفر و عده مجروحین به چهار برابر این عده بالغ می‌گردید و در جنگ فرانسه و آلمان در سالهای ۱۸۷۱-۱۸۷۰ م تلفات از طرف آلمانی‌ها بیست و هشت هزار نفر و از طرف فرانسویان صد و چهل هزار نفر بوده است و تقریباً مبلغ چهارصد میلیارد دلار خسارت به جای گذاشته شد.^۱

چنانچه در پیش گفته شد با ورود امپراتوری عثمانی به گروه متحدین و همچنین ورود ژاپن به صحنه نبرد، به تدریج آتش جنگ به آسیا نیز سرایت کرد و متفقین و متحدین قسمت عمده خاک ایران یعنی مناطق غرب و شمال غرب و بعضی از ایالات شمالی ایران را به دلیل موقعیت استراتژیک اشغال کردند و خسارات مالی و جانی و همچنین صدمات فراوانی را بر کشور وارد آوردند.

احمد شاه آخرین پادشاه سلسله قاجار در ۲۷ شعبان ۱۳۳۲ ق/ مرداد ماه ۱۲۹۳ ش رسماً تاج‌گذاری و هشت روز پس از تاج‌گذاری او جنگ جهانی اول شروع شد و نایب السلطنه او میرزا ابوالقاسم خان ناصرالملک قراگوزلو همدانی از رجال تحصیل‌کرده‌ی عصر قجری، دانش آموخته دانشگاه آکسفورد انگلستان و هم شاگردی لرد کرزن- دیپلمات برجسته انگلیسی بود، ناصرالملک که دومین نایب السلطنه احمدشاه بود با بروز مشکلات حاد بین‌المللی، با اینکه به سیاستمداری مکار شهره بود و از مردان زیرک سیاسی به شمار می‌رفت در برابر مشکلاتی که از راه می‌رسید. قبل از رسیدن احمدشاه به سن قانونی بر آن شد با زیرکی تمام بار سلطنت را از دوش خود برداشته و با دستی لرزان بر دوش شاه جوان و بی‌تجربه

^۱ - گرانت، ا. جی، تاریخ اروپا از عهد قدیم تا جنگ بزرگ جهانی ۱۹۱۴، ترجمه حسین جودت، تهران، بی‌نا، بی‌تا، ص ۵۶